

Е8-ЕМУ: С₃₋₄, D₅, D₃₋₄, D₄₋₅ заплав і луків Північностепової і Південностепової лісомисливських областей.

КМУ: І – заплава і заплавні угруповання.

ГМУ: А – заплавні ліси; В – заплавні луки і землі.

ТМУ: А1 – верболоззя, чорновільхові і дубові ліси; А2 – верболоззя осокові, в'язові і чорновільхові ліси; А3 – верболоззя, вербові та осокові ліси; А4 – верболоззя, вербові, осокові та берестово-дубові ліси; В1 – луки різнотравно-злакові та різнотравно-крупнозлакові, іноді у поєднанні з трав'яними низинними болотами і орними землями; В2 – луки різнотравно-злакові остепнені, різнотравно-крупнозлакові у поєднанні з орними землями і фрагментами верболоззя і дубових лісів; В3 – луки різнотравно-злакові остепнені, різнотравно-крупнозлакові, нерідко солонцювато-солончакові у комплексі з крупнотравними болотами і орними землями; В4 – луки різнотравно-злакові остепнені слабозасолені, солонцювато-солончакові у поєднанні з орними землями; В5 – болотяні луки тривало залитих заплав (плавні) – очеретяні, рогізникові, осокові у поєднанні із заростями верб, тополь і різнотравно-злаковими луками у заплавах і дельтах рік.

ТВ для ГМУ: засць-русак, єнотоподібний собака, кабан, тхір степовий, ондатра, олень благородний, козуля, травник, гуска сіра, свич.

Е9-ЕМУ: С₂₋₃, С₄, D₂₋₃ позазаплавних луків і сільськогосподарських угідь на їх місці в Північностеповій і Південностеповій лісомисливських областях.

КМУ: І – позазаплавні луки.

ГМУ: А – позазаплавні луки, В – сільськогосподарські угіддя на місці позазаплавних лук.

ТМУ: А1 – галофітні позазаплавні луки у поєднанні з сільськогосподарськими землями на їх місці; А2 – справжні і остепнені луки степових подів; В1 – ріллі, пасовиська на місці лук степових подів.

ТВ для ГМУ: засць-русак, куріпка сіра, перепел.

Е10-ЕМУ: -Во, -В₁, В₁₋₃, С₁₋₃ приморських літоралей Південностепової лісомисливської області.

КМУ: І – приморські літоралі.

ГМУ: А – рослинність кос, островів і узбережжя морів і Сиваша.

ТМУ: А1 – морськогірнично-миколайчиково-катранові угруповання у комплексі з галофітно-луковими і солянковими угрупованнями, а в Присивашші – з рослинністю солонців.

ТВ для ГМУ: кунія кам'яна, тхір степовий, огар, галагаз, кулики, качки.

Е11-ЕМУ: А₆, В₆, С₆, D₆, +D₆ водних поверхонь усіх лісомисливських областей.

КМУ: І – водні поверхні із прибережною рослинністю.

ГМУ: А – озера з прибережною рослинністю; В – ріки із прибережною рослинністю; С – штучні водойми з прибережною рослинністю.

ТМУ: А1 – оліготрофні озера; А2 – мезотрофні озера; А3 – евтрофні озера; А4 – дистрофні озера; В1 – високогірні і передгірські ріки у комплексі з прибережною рослинністю; С1 – лісові ставки; С2 – лісостепові ставки, руслові і наливні евтрофовані; С3 – лісостепові ставки, руслові евтрофні; С4 – степові ставки балочні політрофні; С5 – гірські і передгірські кримські ставки евтрофні; С7 – водосховища із відповідною прибережною рослинністю; С8 – водойми-охолоджувачі

електростанцій з типовою прибережною рослинністю; С9 – канали з типовою прибережною рослинністю.

ТВ для ГМУ: ондатра, бобр, видра, норка, качки, гуси, норці.

Надалі на підставі комплексних досліджень можна буде дати точнішу і якіснішу класифікацію мисливських угідь. Метод порівняльної екології, фіто-, й фауноіндикаційний методи на підставі великого обсягу експериментальних даних дозволяють це зробити найближчим часом.

Література

1. Бондаренко В.Д. Біотехнія: Навч. посібник. – Львів: ІЗМН, 1998. – 260 с.
2. Бондаренко В.Д. Про необхідність доповнення системи лісотипологічних ознак фауністичними показниками. Концепція розвитку лісової типології в Україні. Тези доповідей. Міжнар. наук. конф. – Харків, 2000. – С. 138-140.
3. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Чернявський М.В. та ін. Мисливствознавство. – К., 1993. – 200 с.
4. Голубець М.А. Екосистемологія. – Львів, 2000. – 316 с.
5. Гузий А.И. Орнитологические комплексы лесных экосистем Украинских Карпат, их экология, практическое значение и охрана. Автореф. канд. с.-х. наук.-Воронеж, 1992.
6. Данилов Д.Н., Русанов Я.С. и др. Охотустройство. – М., 1971.
7. Делеган І.В. Новий спосіб бонітування мисливських угідь українських Карпат. Лісовий і мисливський журнал. – К., 2000, №2
8. Дементьев В.И. Основы охотоведения. – М., 1971.
9. Дунин В.Ф., Козло П.Г. Лось в Беларуси: экология и лесохозяйственное значение. – Минск: Наука і тэхніка, 1992. – С. 107.
10. Козловский А.А. Лесные охотничьи угодья. – М., 1971. – 201 с.
11. Комплексное лесохозяйственное районирование Украины и Молдавии. За ред. С.Генсирука. – К., 1981.
12. Морозов Г.Ф. Учение о лесе. – Л., 1926. – 326 с.
13. Остапенко Б.Ф. Концепция развития лесной типологии в Украине. Тези доповідей. міжн. наук. конф. харків, 2000. – С.12-25.
14. Основы охотустройства. За ред. Д.Данилова. – М., 1966. – 332 с.
15. Погребняк П.С. Основы лесной типологии. – К., 1955.
16. Погребняк П.С. Лісова екологія і типологія лісів. Вибрані праці. – К., 1993. – 496 с.
17. Ровкач А.И., Захаренко А.П. К методике классификации лесных охотничьих угодий Беларуси// У сб.: Лес – экология и ресурсы, материалы конференции. – Минск: БГТУ, 1998. – С. 190-193.
18. Сукачев В.Н. Динамика лесных биогеоценозов.-В кн.: Основы лесной биогеоценологии. – М., 1964.
19. Типы леса и лесные ассоциации Молдавской ССР. За ред. Д.В.Воробьева.-Кишинев, 1964.
20. Ткач В.П. Заплавні ліси України. – Харків, 1999.
21. Ткаченко М.Е. Общее лесоводство. – М.-Л., 1952.
22. Harris E., Harris J. Wildlife conservation in managed woodlands and forests. – Oxford: basil Blackwell, 1990. – P. 216.

УДК 630*15

С.А. Сторожук – Природний заповідник "Медобори"

ТЕРІОФАУНА ЗАПОВІДНИКА "МЕДОБОРИ"

Подана характеристика ссавців природного заповідника "Медобори". На території природного заповідника зустрічається 44 види, які належать до 5 рядів. 24 види знаходяться під охороною Бернської конвенції.

Teriofauna of "Medobory" reservation

The characteristic of mammalia of the Medobory natural reservation is given. There are to meet 44 species that belong to 5 orders on the reservation's territory. 24 species are under Bern convention's protection.

Природний заповідник "Медобори" площею 10516 га створено у 1990 р. Розташований на сході Тернопільської області у межах Гусятинського та Підволочиського адміністративних районів. Його територія охоплює заліснені ділянки Товтрового кряжу, який на 100-150 м піднімається над долиною річки Збруч – східною межею заповідника. Карстові процеси у потужних рифових вапняках сприяли формуванню різних форм рельєфу – вапнякових скель з великою кількістю щілин, гротів. На даний час виявлено дві вертикальні печери "Перлина" (Краснянське лісництво) і "Христинка" (Городницьке лісництво). Ліси займають понад 94 % площі заповідника, представлені переважно дубово-грабові, грабові та грабово-ясеневі ліси на сірих і темно-сірих лісових ґрунтах [2]. Нітрофільні і петрофільні лісові угруповання приурочені до чорноземів на елювії вапняків та дерново-карбонатних ґрунтів. Майже 50 % лісових насаджень заповідника становлять лісові культури аборигенних широколистяних порід, створені зразу ж після вирубування і за характеристиками близькі до лісів природного походження. [1] Особливості рельєфу заповідника, різноманітність карстових утворень, наявність старих лісових масивів, молодняків та незіжжених лісових культур формують сприятливий мікроклімат, добрі захисні і кормові умови для багатьох видів теріофауни.

Перші загальні дані про хребетних Поділля належать А.Андрейовському (1823), Е.Ейхвальду (1830). Про земноводних і плазунів писали О.Завадський (1840), А.Вергейський (1867), М.Ломницький (1870), І.Байгер (1907; 1937). Птахів описували С.Петруський (1840), О.Завадський (1840), Я.Пражак (1898), Я. Доманевський (1915) та З.Годін (1939). У цих та інших публікаціях другої половини XIX ст. та першої половини XX ст. дослідники здебільшого дають повідомлення про земноводних, плазунів, птахів; даних про ссавців, майже немає. Серед повніших зоологічних матеріалів другої половини XX ст. по фауні хребетних Поділля, зокрема ссавців слід назвати роботи К.А.Татарінова (1956, 1973), І.В. Марисової (1960-68 рр.), К.І. Геренчука (1979). Але і у цих авторів подано лише еколого-фауністичну характеристику та загальні дані про ссавців та інші класи хребетних тварин Товтрового кряжу, Поділля та суміжних територій [3]. Систематичні дослідження теріофауни природного заповідника "Медобори" розпочато у 1992 р. На основі зібраних матеріалів подаємо достовірно підтверджений видовий перелік (анотовані списки) теріофауни заповідника "Медобори" станом на початок 2001 р.

Про теріофауну заповідника писали у своїх публікаціях М.П. Рудишин (1995), С.А. Сторожук (1995), К.А. Татарінов (1995), П.Б. Хоєцький (1995), Сторожук (1998) [4], С. Сторожук, П. Хоєцький (1998), С. Сторожук, Я. Капелюх (1998), М.Я. Музика, С.А. Сторожук (1999), В.Тищенко (2000) [7], В. Тищенко, С. Сторожук (2000) [8], С. Сторожук (2000) [5].

Клас Ссавці – Mammalia

Ряд Комахоїдні – Insectivora [5]

Родина Їжаків – Erinaceidae

1. Їжак звичайний** – *Erinacea europaea* L. Звичайний малочисельний вид. Зустрічається в окраїнних кварталах Городницького та Вікнянського лісництв протягом активного періоду (II-XI місяців).

Родина Кротові – Talpidae

2. Кріт звичайний – *Talpa europaea* L. Звичайний для заповідника вид. Заселяє різноманітні біотопи. Але перевагу надає відкритим ділянкам, багатим на мікрофауну (личинки, черви).

Родина Землерийкові – Soricidae

3. Бурозубка звичайна** – *Sorex araneus* L. Звичайний вид. Поширений переважно на рівнинних та понижених, помірно зволжених ділянках.

4. Бурозубка мала** – *Sorex minutus* L. Новий для заповідника вид. Вперше виявлено у березні-квітні 2000 р. У літературних джерелах для даної території не фіксувався.

Ряд Рукокрилі – Chiroptera [7]

Родина Підковоні – Rhinolophidae

5. Підковоніс малий** – *Rhinolophus hipposideros* Bechstein. Вперше виявлено на зимівлі у карстовій печері "Перлина" 26 особин у лютому 1998 р. Там же 20.08.99р. виявлено 1♂ особину. 14.01.2001р. на зимівлі у печері "Христинка" виявлено 3 особини.

Родина Гладконосі – Vespertilionidae

6. Нічниця велика** – *Miotis miotis* Borkhausen. На зимівлі у печері "Перлина" у лютому 1998 р. виявлено 10 особин 23.08.99р у кв 32 в 9 Вікнянського лісництва 1♂ особина. Та 13.08.2000 р. біля печери "Христинка" 2 особини.

7. Нічниця довговуха** – *Miotis bechsteinii* Kuhl. Одну особину виявлено 16.08.99р у кв 24 в 18 Городницького лісництва та 7 особин 20.08.99р біля печери "Перлина" – 11 особин зафіксовано 12.08.2000 р. біля печери "Христинка".

8. Нічниця водяна** – *Miotis daubentonii* Kuhl. 20.08.99р біля печери "Перлина" виявлено 38 особин. 11.08 і 15.08. 2000 р. у кв 48 Городницького лісництва виявлено 9 особин, 12.08.2000 р. біля печери "Христинка" – 82 особини

9. Нічниця вусата** – *Miotis mustacinus* Kuhl. Одну особину 20.08.99. виявлено біля печери "Перлина", 3 особини – 12.08.200 р. біля печери "Христинка"

10. Нічниця Брандта** – *Miotis brandti* Eversmann. Вперше 4 особини (три самці і одна самка) зафіксовано 12.08.2000 р. біля входу до печери "Христинка". Це перша знахідка на території України.

11. Вухань звичайний** – *Plecotus auritus* L. Вперше виявлено 1 особину на зимівлі у карстовій печері "Перлина" у лютому 1998р. Біля входу у названу печеру 20.08.99р обліковано 12 ♂ особин, 12.08.2000 р. одну особину виявлено біля печери "Христинка".

12. Вухань австрійський** – *Plecotus austriacus* Fischer. 1 особину зафіксовано у с. Личківці (у напівзруйнованому костелі XVIIIст) та одну особину на зимівлі у с. Буциках, що в околиці заповідника.

13. Вечірниця мала** – *Nuctalus leisleri* Kuhl.[8] Чотири особини виявлено 13.08.99р., у кв 27 в 12 Городницького лісництва, там же у щільному дуплі ясеня виявлена одновидова різностатева колонія із 40 особин. 16.08.99 у кв 24 в 18 цього ж лісництва виявлено ще 11 особин у дуплі клена.

14. Вечірниця руда** – *Nuctalus noctula* Schreber. Звичайний для заповідника вид. Зустрічається у всіх трьох лісництвах. Так 6 особин виявлено 15.08.99р у кв24 в 18 Городницького лісництва, 12 особин виявлено 18.08.99р у кв 35 в 9 Краснянського лісництва, 4 особини – 22.08.99 у кв32 в 9 та 6 особин – 23.08.99. у кв 39 в 11 Вікнянського лісництва. Зустрічалась руда вечірниця і у 2000 р. у кв 48 в 6, 7, 11, кв 43.

15. Нетопир малий** – *Pipistrelus pipistrelus* Schreber. Двічі зустрічались по одній особині 10 та 15 серпня 2000 р. у кв 43 в 8 Городницького лісництва.

16. Лирик двоколірний** – *Vespertilio murinus* L. Виявлено в околицях заповідника на горищі школи у смт. Гримайлів.

17. Нетопир лісовий** – *Pipistrelus nathusii* Keyserling. За допомогою ультра-звукового детектора попередньо відмічено у кв 32 в 10 Городницького лісництва.

Ряд Зайцеподібні – *Lagomorpha*[5]

Родина Заячі – *Leporidae*

18. Засць** – русак – *Lepus europaeus* L. Звичайний для заповідника вид. Зустрічається переважно на незімкнутих лісових культурах, галявинах, та у лісостанах, що межують з агроценозами. Щільність 9,7 одиниці на 1000 га угідь. Засць зберігає у заповіднику стабільну чисельність.

Ряд Гризуни – *Rodentia*[5]

Родина Білячі – *Sciuridae*

19. Білка** – *Sciurus vulgaris* L. Періодично зустрічається у різних біотопах, на узліссях і у глибині лісового масиву. Гін відбувається у другій половині лютого. Малята з'являються у кінці травня.

Родина Вовчкові – *Muscardinidae*

20. Вовчок лісовий – *Glis glis* L. Рідкісний вид. Зрідка зустрічається у пристигаючих лісостанах. Впродовж 1998-99 рр. одна особина проживала у конторі Городницького лісництва.

21. Вовчок сірий – *Glis glis* L. Рідкісний вид. Відомо лише декілька випадків зустрічі серед лісового масиву. Пара сірого вовчка протягом літа 1999 р. проживала у господарських будівлях на кордоні обходу №4 Городницького лісництва. Вигодували двоє малят, восени пішли і не повертались.

Родина Мишівкові – *Muridae*

22. Мишівка лісова – *Sisista betulina* Pall. Дуже рідкісний для заповідника вид. Нами зафіксовано лише одну зустріч названого виду в активний період 1994 р.

Родина Мишині – *Muridae*[4]

23. Пацюк сірий – *Ratus norvegicus* Berk. Звичайний для регіону вид. Але оскільки є синатропним, то зустрічається виключно на узліссях поблизу господарських будівель та населених пунктів.

24. Миша лісова – *Silvaemus silvaticus* L. Займає у листяних лісостанах домінуюче положення серед мишовидних гризунів. Так на обліковому стаціонарі СТ-1 у даному біотопі частка в осінніх обліках становила 60 %. В інших біотопах менше.

25. Миша жовтогорла – *Silvaemus flavicollis* Melhior. Заселяє такі ж біотопи, як і миша лісова. Але частка становить 25-30 %.

26. Миша маленька – *Microtus minutus* Pall. Зрідка зустрічаються гнізда із сухої трави у вигляді невеликої кулі, або мертві особини. У 1999 р. одну особину виявлено на обліковому стаціонарі СТ-2 у мішаному лісовому насадженні.

27. Миша польова – *Apodemus agrarius* Pall. Вперше 3 особини малят виявлено 22.08. 2000 р. в агроценозі кв. 41 та 11.11. цього ж р. дорослу особину у кв 35 в 8 Городницького лісництва. Раніше цей вид подавався у літературних джерелах [6].

28. Полівка звичайна – *Microtus arvalis* Pall. В умовах заповідника заселяє відкриті лучні та степові ділянки. На обліковому стаціонарі СТ-3 (ур. Волове південне кв. 49 Вікнянське лісництво) в осінніх обліках частка становила 66,6 %.

29. Полівка темна – *Microtus agrestis* L. Зрідка зустрічається під час обліків на облікових стаціонарах СТ-1 та СТ-3 і становить невисокий відсоток участі у відловах.

30. Полівка підземна – *Microtus subterraneus* D.S.L. Малочисельний вид, але поширений у різних біотопах. Під час обліків трапляється на всіх трьох стаціонарах, але частка невелика.

31. Полівка руда – *Clethrionomus glareolus* Schr. Часто зустрічається у шпилькових та мішаних насадженнях. Домінує на обліковому стаціонарі СТ-2. Частка в осінніх обліках тут становила – 57,1 %.

32. Хом'як звичайний – *Cricetus cricetus* L. На території заповідника постійно не проживає. Траплялися випадки знаходження хом'яка (в активний період) у кв. 18 ур. Гостра скеля та кв. 49 ур. Волове південне Вікнянського лісництва.

33. Ондатра – *Ondatra zibethica* L. Рідкісний вид. На території заповідника постійно не проживає. Але заселяє водойми на р. Збруч вздовж кварталів 50-53 Вікнянського лісництва та кварталів 59-60 Краснянського лісництва, а також у водоймі на р. Гнила між кв.48 і кв. 49 Городницького лісництва.

34. Полівка водяна – *Arvicola terrestris* L. заселяє вологі агроценози біля смт. Гримайлів та р. Гнила, яка протікає в околицях заповідника.

Ряд Хижі – *Carnivora*[5]

Родина Собачі – *Canidae*

35. Лисиця звичайна – *Vulpes vulpes* L. Звичайний для заповідника вид. Нори є у різних біотопах. Найважливішим фактором для розташування поселення лисиці – у заповіднику – є захисність і кормність угідь. Щільність становить приблизно 4,6 одиниці на 1000 га.

Родина Куницеві – *Mustelidae*

36. Куниця лісова** – *Martes martes* L. Звичайний для заповідника вид. Зустрічається як у листяних, так і у змішаних лісостанах трьох лісництв. Трапляються випадки знаходження тварин у населених пунктах. Пара куниці лісової постійно проживає у господарських будівлях контори Городницького лісництва.

37. Куниця кам'яна** – *Martes foina* L. Відома раніше із літературних джерел[6]. Вперше виявлено в околицях заповідника 4.02. 2000 р. у смт. Гримайлів. А 12.09. цього ж р. виявлено ще одну мертву особину у с. Городниця (чучело знаходиться у музеї).

38. Ласка північна** – *Mustela nivalis* L. Малочисельний вид. Зустрічається у різних біотопах заповідника та його околицях. Інколи заходять далеко у глибину лісового масиву.

39. Тхір чорний** – *Mustela putorius*. Рідкісний вид. На облікових маршрутах сліди зустрічаються дуже рідко. Відомо лише поодинокі випадки зустрічі тхора вдень у кв 50 Вікнянського лісництва біля с. Кокошинці, а також у кв. 8 Городницького лісництва.

40. Горностай** – *Mustela erminea* L. Рідкісний вид для заповідника і околиць. у літературних джерелах не відмічався. Вперше виявлено 6.01.2000 р. одну мертву особину у с.Буцики, та 10.07. цього ж р. одну мертву особину у с.Вікно (ці населені пункти знаходяться в околицях заповідника). За усним повідомленням лісничого Вікнянського лісництва Оліяра С. у листопаді-грудні цього р. відмічено регулярні зустрічі однієї особини на території садиби названого лісництва, яка розташована на краю лісового масиву неподалік від с.Паївки.

41. Борсук** – *Meles meles* L. Звичайний вид для заповідника. Поселення зосереджені переважно у листяних різновікових, добре захищених лісостанах. В умовах заповідника популяція борсука зберігає приблизно сталу чисельність. За даними обліку у 2000 р. у заповіднику проживало 28 особин.

Ряд Копитні – Artiodactyl

Родина Свинячі – Suidae

42. Свиня дика – *Sus scrofa* L. Звичайний для заповідника вид. Зустрічається переважно у групах, по 5-6 особин, зустрічаються рідше поодинокі особини. Найбільша група – 12 особин – виявлена всередині листопада. За результатами обліку щільність свині дикої у заповіднику становить 4,1 одиниці на 1000 га.

43. Козуля європейська – *Capreolus capreolus* L. Постійно проживає у заповіднику. Частіше зустрічається у пристигаючих і стиглих лісостепах на підвищених ділянках Товтр. За результатами зимового обліку 2000 р. щільність становить 7,8 особини на 1000 га лісових угідь. Істотний вплив на чисельність мають кормність угідь та кліматичні умови.

44. Лось – *Alces alces* L. На території заповідника постійно не проживає. Періодично заходять 2-3 особини із суміжних лісових угідь.

Умовні позначення:

* – зірочкою позначені види, які занесено до Червоної книги України;

** – двома зірочками позначено види, що знаходяться під охороною Бернської конвенції.

Література

1. **Онищенко В.А., Оліяр Г.І.** Рідкісні лісові угруповання природного заповідника "Медобори"// Укр. Ботан. Журн. – 1998, №4 – С. 413 – 416.
2. **Природний заповідник "Медобори"**// Заповідники та національні природні парки України (Мінекобезпеки України – К.: Вища школа, 1999. – С. 126–133.
3. **Проблеми становлення і функціонування новостворених заповідників**// Матеріали науково-практичної конференції. – Гримайлів, 1995. – 293 с
4. **Сторожук С.А.** Огляд попередніх зоологічних досліджень у районі розташування заповідника "Медобори"// Проблеми становлення та функціонування новостворених заповідників. Матеріали науково-практичної конференції. – Гримайлів, 1995. – С.78-79.

5. **Сторожук С.А.** До питання про динаміку чисельності дрібних ссавців заповідника "Медобори"// Актуальні питання збереження та відновлення природного заповідника "Медобори"// Тернопільський педуніверситет. Наукові записки. серія: біологія. – 2000, №2 (9). – С. 19-21.

6. **Татаринів К.А.** Фауна хребетних заходу України. – Львів: Видавництво львівського університету, 1973. – 257 с

7. **Тищенко В.М.** Особливості розташування сховищ дендрофільних видів рукокрилих (chiroptera) на території заповідника "Медобори"// Національний аграрний університет, Науковий вісник, серія: Лісівництво. – 2000, № 25. – С. 166-176.

8. **Tyshchenko V., Storozhuk S.** leislars bat (*Nuctalus leisleri*) under Medobory Nature Reserve cnditions//State prospects of the Carpathian bats investigations in the verge of millennium/Abstracts of the 3 rd International Conference on Carpathian Dats Rakhiv, Ukraine, 2000.